

THE PATTERN OF CONSERVATION OF LOCAL WISDOM TO MAKE USE OF MEDICINAL PLANTS OF THE HMONG ETHNICITY IN CHIANG RAI

Tossapon MUANGIN¹, Pirapanuwat CHUENWONG^{1*}, Kittichai CHANTIMA¹, Krittawit SUK-UENG¹ and Sitthisak PINMONGKHONKUL²

1 Chiang Rai Rajabhat University, Thailand; tossapon_nae@hotmail.com (T. M.); p.chuenwong2@gmail.com (P. C.) (Corresponding Author); chantimak179@gmail.com (K. C.); nsukung@gmail.com (K. S.)

2 University of Phayao, Thailand; sitthisak.pi@up.ac.th

Handling Editor:

Professor Dr.Kittisak JERMSITTIPARSERT

University of City Island, Northern Cyprus

Reviewers:

1) Associate Professor Dr.Sanya KENAPHOOM	Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand
2) Assistant Professor Dr.Sanyasorn SWASTHAISONG	Sakon Nakhon Rajabhat University, Thailand
3) Dr.Sudarat RODBOONSONG	Uttaradit Rajabhat University, Thailand

Abstract

This study aimed to study the conservation model of local wisdom on the utilization of medicinal plants of the Hmong ethnic group in Chiang Rai. The research found that there is a process of passing on knowledge from ancestors, and some have been passed on wisdom from community sages. The internal factors influencing the conservation of local wisdom were the wisdom of folk medicine systems, followed by the factor of traditional culture, and factors of production for subsistence, while external factors influencing were the new medical system, modern medicine is expensive, and modern cultural shifts. The relationship between internal factors, external factors, and traditional culture, including those used for ceremonies used for cooking, and health care, correlates with a high conservation level of wisdom. External factors, such as promotion from government agencies, help to inherit wisdom by setting a policy driven by community leaders' establishment of clubs or knowledge transfer centers were a moderate relationship with the conservation of wisdom.

Keywords: Wisdom Conservation Model, Medicinal Plants, Hmong Ethnicity

Citation Information: Muangin, T., Chuenwong, P., Chantima, K., Suk-Ueng, K., & Pinmongkhonkul, S. (2022). The Pattern of Conservation of Local Wisdom to Make Use of Medicinal Plants of the Hmong Ethnicity in Chiang Rai. *Journal of Interdisciplinary Research: Graduate Studies*, 11(2), 168-177. <https://doi.org/10.14456/jirgs.2022.20>

รูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย

ทศพล เมืองอินทร์¹, พิรภานุวัฒน์ ชื่นวงศ์^{1*}, กิตติชัย จันธิมา¹, กฤติวิทย์ สุขอึ้ง¹ และ สิทธิศักดิ์ ปิ่นมณฑลกุล²

1 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย; tossapon_nae@hotmail.com (ทศพล); p.chuenwong2@gmail.com (พิรภานุวัฒน์) (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ); chantimak179@gmail.com (กิตติชัย); nsukung@gmail.com (กฤติวิทย์)

2 มหาวิทยาลัยพะเยา; sitthisak.pi@up.ac.th

บรรณาธิการผู้รับผิดชอบบทความ:

ศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เจริญสิทธิประเสริฐ

มหาวิทยาลัยซีตัสไอส์แลนด์ สาธารณรัฐตุรกีแห่งไซปรัสเหนือ

ผู้ทรงคุณวุฒิผู้พิจารณาบทความ:

1) รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัญญาศรณ์ สวัสดิ์โรสง

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

3) อาจารย์ ดร.สุภารัตน์ รอดบุญส่ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีกระบวนการจากการถ่ายทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ และมีบางส่วนได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยจากปราชญ์ชุมชน สำหรับปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ภูมิปัญญากระบวนการแพทย์พื้นบ้าน รองลงมา คือ ด้านปัจจัยวัฒนธรรมดั้งเดิม และปัจจัยด้านการผลิตเพื่อยังชีพ ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ระบบการแพทย์แผนใหม่ ยาแผนปัจจุบันมีราคาแพง และการเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก ด้านวัฒนธรรมดั้งเดิม ได้แก่ ใช้ประกอบพิธีกรรม ใช้ประกอบอาหารและใช้ดูแลสุขภาพ มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในระดับสูง และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐช่วยให้มีการสืบทอดภูมิปัญญา โดยการกำหนดเป็นนโยบาย การขับเคลื่อนโดยผู้นำชุมชน การจัดตั้งชมรมหรือศูนย์ถ่ายทอดความรู้ มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในระดับปานกลาง

คำสำคัญ: รูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญา, พืชสมุนไพร, กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ข้อมูลการอ้างอิง: ทศพล เมืองอินทร์, พิรภานุวัฒน์ ชื่นวงศ์, กิตติชัย จันธิมา, กฤติวิทย์ สุขอึ้ง และ สิทธิศักดิ์ ปิ่นมณฑลกุล. (2565). รูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย. วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา, 11(2), 168-177. <https://doi.org/10.14456/jirgs.2022.20>

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

บทนำ

ภายใต้ระบบนิเวศวิทยาที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้มีการสร้างวัฒนธรรมจากระบบนิเวศที่หลากหลายนำไปสู่ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยได้พึ่งพาประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งใช้เป็นความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทั้งด้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยา รักษาโรค องค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวกับการใช้พืชและสมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคเป็นที่ยอมรับในด้านการแพทย์ (Abas et al., 2022) ซึ่งปัจจุบันได้มีการใช้ยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ ที่ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2556 และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ให้ความสำคัญกับพันธุกรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าต่อระบบนิเวศและหรือมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมเชื้อพันธุ์และองค์ความรู้สำหรับใช้ประโยชน์ในอนาคตและคงความหลากหลายทางพันธุกรรม มีการส่งเสริมมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ และมาตรการจูงใจในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างกลไกการใช้ประโยชน์ในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ รวมถึงพัฒนาและบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีหรือการก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ความทันสมัยของเทคโนโลยีนำมาซึ่งความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีพจากบรรพบุรุษกำลังถูกทอดทิ้ง (สำเนา หมิ่นแจ่ม, 2564: 37) จากการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จังหวัดเชียงราย ควรมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมือง โดยการจัดการพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ตั้งแต่คัดเลือกพันธุ์ข้าว การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยว ผลผลิตมีการใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง (เสถียร ฉันทะ และ สุรินทร์ ทองคำ, 2563: 77) วิธีการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลายมิติ คือ เรื่องการรับรู้ ปัญหา การแก้ปัญหา และวิธีการจัดฝึกอบรมเพื่อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ อาจมีความแตกต่างกันบ้างในกลุ่มต่างวัย (อดุลย์ จันตา และคณะ, 2559: 171)

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย มีจำนวน 115,243 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย 21,488 คน จังหวัดน่าน 18,730 คน จังหวัดตาก 18,008 คน จังหวัดเชียงใหม่ 17,934 คน จังหวัดเพชรบูรณ์ 12,923 คน และที่เหลือ กระจายอยู่ จังหวัดพะเยา จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดแพร่ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดเลย จังหวัดสุโขทัย โดยกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเวียงแก่น มีจำนวนถึง 14 ชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความหลากหลายทางภูมิปัญญาและการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร แต่มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้การดำรงชีวิตของชุมชนเริ่มหลุดจากฐานทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง โดยพึ่งพาองค์ความรู้ ทรัพยากรจากภายนอก และนำเอาวิธีการคิดจากภายนอกเข้ามา ส่งผลให้มีความสนใจที่จะเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของตนเองลดลง และทำให้กลไกในการสร้างและสืบสานองค์ความรู้พื้นบ้านลดลง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมภายนอก โดยมีผลทำให้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงในชุมชนลดลง ส่งผลให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องจัดหาทรัพยากรจากภายนอกสาเหตุของการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพส่วนใหญ่มาจากเศรษฐกิจและสังคม และการแก้ปัญหาจะต้องใช้แนวทางสหวิทยาการ อันได้แก่ (1) การสร้างความเข้าใจที่ดีขึ้นและการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่แหล่งที่อยู่อาศัย (2) ปรับปรุงวิธีการวิจัยและการตัดสินใจ (3) การพัฒนาการสังเคราะห์เชิงทฤษฎี และ (4) วิเคราะห์การจัดการสังคมเกี่ยวกับชีววิทยาการอนุรักษ์และรักษา ดังนั้นจึงมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

การทบทวนวรรณกรรม

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา บัจจายภายในชุมชนและบัจจายภายนอกชุมชน (Menguc et al., 2010) ที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร (เอี่ยมพร จันทร์สองดวง และคณะ, 2563) และข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร (ประพัสร บัวเผื่อน และคณะ, 2565)

สรายุทธ คาน และ สมกุล ถาวรกิจ (2560: 173) ได้ทำการสร้างแบบจำลองความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตหรือภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความเชื่อมโยงกับวิธีการอนุรักษ์

สุนทรี่ จินธรรม และคณะ (2558: 7) พบว่า ชุมชนบ้านดงบังมีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรมากถึง 150 ชนิดซึ่งพบบริเวณรอบหมู่บ้านมีทั้งป่าธรรมชาติและป่าปลูกโดยปลูกเป็นสวนสมุนไพรและพืชอาหาร ชุมชนบ้านดงบังมีผู้นำที่มีภูมิปัญญาพืชสมุนไพรที่เข้มแข็งชุมชนมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรและรู้จักการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทางยาโดยใช้วิธีการต้มมากที่สุดและสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาที่แตกต่างกันทั้งสมานแผลแก้พิษงูบิตขับลมห้ามเลือด ฯลฯ

สุภรฐ์ อินทรเทพ และคณะ (2560: 227) ชี้ว่าสภาพปัญหาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน จังหวัดสระแก้ว พบว่า หมอยาพื้นบ้านส่วนใหญ่นิยมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เฉพาะลูกหลานและคนใกล้ชิดทำให้คนทั่วไปขาดความรู้ในการอนุรักษ์และใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต ไม่มีการเขียนบันทึกข้อมูลภูมิปัญญาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งถ้าไม่มีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ไว้จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป ส่วนคนรุ่นใหม่ก็ไม่สนใจการอนุรักษ์และการใช้สมุนไพร รวมทั้งขาดผู้นำ และขาดหน่วยงานสนับสนุน การถ่ายทอดสมุนไพรสู่ชุมชน จึงขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และไม่มีสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าถึงประชาชนในระดับชุมชนทั่วไป วิธีการถ่ายทอดที่มีอยู่บ้างเป็นการบอกเล่า และฝึกปฏิบัติ โดยผู้รู้โดยไม่มีการจัดการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบในชุมชน ส่งผลให้ป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งสมุนไพรถูกทำลาย คราวเรือนในชุมชนก็ไม่นิยมปลูกสมุนไพรไว้บริโภคเป็นพืชผักสวนครัว ทำให้ความหลากหลายของพืชสมุนไพรลดลง ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนขาดความอุดมสมบูรณ์ และปริมาณพื้นที่สีเขียวในชุมชนลดลง

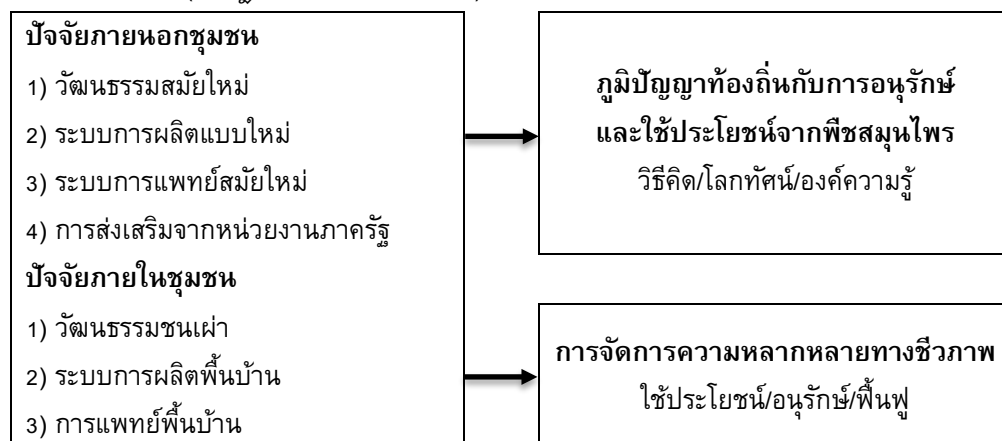
วิเชียร สมงาม (2558) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทยตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวงจังหวัดปทุมธานี พบว่า มีภูมิปัญญาในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินอาหารการรักษากลุ่มโรคในระบบทางเดินหายใจระบบทางเดินปัสสาวะ และการรักษากลุ่มโรคผิวหนัง ทั้งนี้เพราะที่ชุมชนดงบังมีหมอพื้นบ้านที่สืบสานภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร มาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

เอกศักดิ์ เฮงสุโข และ วิสิทธิ์ มะณี (2561: 278) ได้ทำการศึกษา เรื่อง รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรจังหวัดบึงกาฬ เริ่มจาก 2 ลักษณะ คือ การได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัว กับการได้รับการฝึกอบรมจากสถาบันทางการแพทย์ ซึ่งลักษณะแรก เป็นบัจจาย ที่มีอิทธิพลต่อจำนวนผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวกับสมุนไพร

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรต้น บัจจายภายในชุมชนและบัจจายภายนอกชุมชน และตัวแปรตาม ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร และการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ดังภาพที่ 1

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

ประชากรและตัวอย่าง

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จากกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย จาก 3 ตำบล จำนวน 12,743 คน โดยใช้สูตรของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 อ้างใน จารุวรรณ บุญตร, 2563) จำนวน 374 คน ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา ปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน ที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร และข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร โดยมีรายละเอียดดังนี้ แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร ประกอบด้วยปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร และตอนที่ 4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพียร์สันระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำแบบสอบถาม จำนวน 374 ชุด จาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลม่วงยาย 83 ชุด ตำบลท่าข้าม 46 ชุด และตำบลปอ 245 ชุด ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มเยาวชน โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูล จำนวน 6 เดือน ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ.2564-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (จักรกฤษณ์ โพดาพล และ สุพรรณิ บุญหนัก, 2563)

ผลการวิจัย

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร พบว่า มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ จำนวน 344 คน (ร้อยละ 92) และจากปราชญ์ชุมชน จำนวน 22 คน (ร้อยละ 5.90) และการถ่ายทอดในรูปแบบอื่น จำนวน 8 คน (ร้อยละ 2.10) ตามลำดับ (ดังตารางที่ 1)

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของการถ่ายทอดภูมิปัญญาจำแนกตามวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพร

การถ่ายทอดภูมิปัญญา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จากบรรพบุรุษ	344	92.00
จากปราชญ์ชุมชน	22	5.90
จากแหล่งอื่นๆ	8	2.10
รวม	374	100.00

ด้านปัจจัยภายในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.30$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัจจัยด้านระบบการแพทย์พื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.60$) รองลงมา คือ ด้านปัจจัยวัฒนธรรมดั้งเดิม ($\bar{X} = 3.22$) และปัจจัยด้านผลิตเพื่อยังชีพ ($\bar{X} = 3.09$) ตามลำดับ (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจังหวัดเชียงราย

ปัจจัยภายในชุมชน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
วัฒนธรรมดั้งเดิม	3.22	0.754	ปานกลาง
ระบบการแพทย์พื้นบ้าน	3.60	0.837	มาก
ระบบการผลิตเพื่อยังชีพ	3.09	0.985	ปานกลาง
รวม	3.30	0.699	ปานกลาง

ในด้านปัจจัยภายนอกชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจังหวัดเชียงราย ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.22$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ระบบการผลิตสมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.51$) รองลงมา คือ วัฒนธรรมสมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.20$) และระบบการแพทย์แผนใหม่ ($\bar{X} = 3.08$) และการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ ($\bar{X} = 3.07$) ตามลำดับ (ดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยภายนอกชุมชนในภาพรวม

ปัจจัยภายนอกชุมชน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
วัฒนธรรมสมัยใหม่	3.20	1.486	ปานกลาง
ระบบการผลิตสมัยใหม่	3.51	1.061	มาก
ระบบการแพทย์แผนใหม่	3.08	0.616	ปานกลาง
การส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ	3.07	0.838	ปานกลาง
รวม	3.22	0.618	ปานกลาง

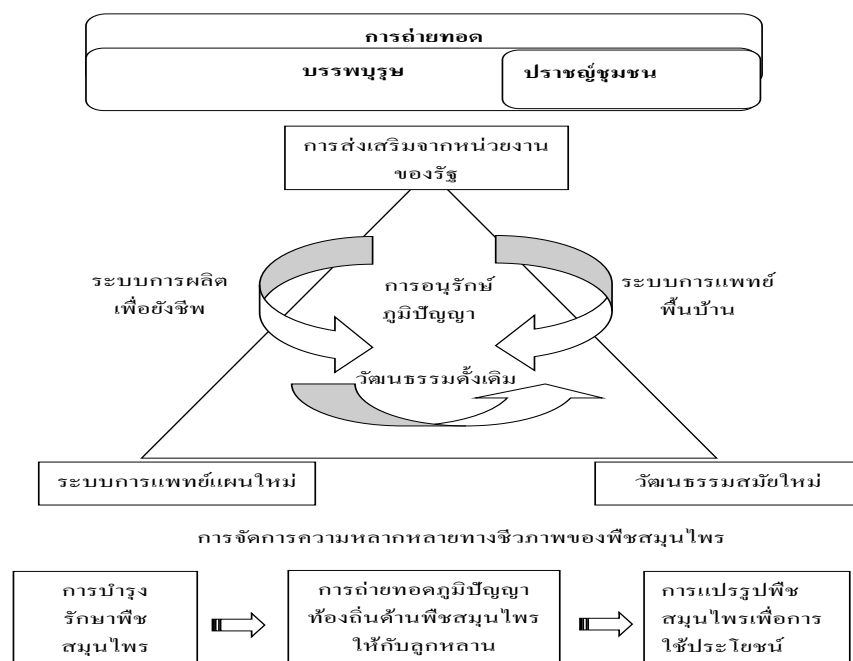
ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง พบว่า ปัจจัยภายในที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันในระดับสูง ส่วนระบบการแพทย์พื้นบ้าน และระบบการผลิตเพื่อยังชีพ มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และปัจจัยภายนอกการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันในระดับปานกลาง ส่วนวัฒนธรรมสมัยใหม่ ระบบการผลิตสมัยใหม่ ระบบการแพทย์แผนใหม่ มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ดังตารางที่ 4)

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

ตารางที่ 4 ค่าสัมพันธระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ด้านปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก	การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร		
	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	ระดับความสัมพันธ์
ด้านปัจจัยภายใน			
วัฒนธรรมดั้งเดิม	.728**	.000	สูง
ระบบการแพทย์พื้นบ้าน	.231**	.000	ต่ำ
ระบบการผลิตเพื่อยังชีพ	.175**	.001	ต่ำ
ด้านปัจจัยภายนอก			
วัฒนธรรมสมัยใหม่	.150**	.004	ต่ำ
ระบบการผลิตสมัยใหม่	.035	.503	ต่ำ
ระบบการแพทย์แผนใหม่	.308**	.000	ต่ำ
การส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ	.562**	.000	ปานกลาง

จากการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและปราชญ์ชุมชน โดยมีปัจจัยภายในที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วัฒนธรรมดั้งเดิม ระบบการแพทย์พื้นบ้าน และระบบการผลิตเพื่อยังชีพส่วนปัจจัยภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วัฒนธรรมสมัยใหม่ ระบบการแพทย์แผนใหม่ และการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ มีการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร โดยการบำรุงรักษาพืชสมุนไพร การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพืชสมุนไพรให้กับลูกหลาน และการแปรรูปพืชสมุนไพรเพื่อการใช้ประโยชน์ (ดังภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 รูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย พบว่ามีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษและปราชญ์ชุมชน เช่นเดียวกับ วัลภา เล็กวัฒนานนท์ (2554: 225) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเองอย่างพอเพียงและยั่งยืนสำหรับครูภูมิปัญญาไทย โดยกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยได้รับอิทธิพลจากปรัชญาชีวิต ความเชื่อพื้นฐานและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของครูภูมิปัญญาไทย โดยมีปัจจัยภายในที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วัฒนธรรมดั้งเดิม ระบบการแพทย์พื้นบ้าน และระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วัฒนธรรมสมัยใหม่ ระบบการแพทย์แผนใหม่ และการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ มีการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร โดยการบำรุงรักษาพืชสมุนไพร การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพืชสมุนไพรให้กับลูกหลาน และการแปรรูปพืชสมุนไพรเพื่อการใช้ประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับ (เสถียร จันทะ, 2558) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2007) ได้ศึกษาการใช้ยาของประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา โดยประมาณไว้ว่าร้อยละ 80 ของประชาชนในประเทศกำลังพัฒนาพึ่งพาอาศัยสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อสนองความจำเป็นในการดูแลสุขภาพมูลฐาน โดยที่ร้อยละ 85 ของสมุนไพรพื้นบ้านเกี่ยวข้องกับการใช้สารที่ได้มาจากพืช ข้อเท็จจริงนี้หมายความว่ามนุษย์ชาติในโลกประมาณ 3.5 พันล้านคนถึง 4 พันล้านคน ได้พึ่งพาอาศัยพืชในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของยารักษา โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ ไปเผยแพร่ นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาต่อยอดทั้งด้านการศึกษาการอนุรักษ์ฟื้นฟูการพัฒนาทางสังคมเศรษฐกิจบนพื้นฐานทรัพยากรชีวภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางการจัดการเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และควรมีการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น อีกทั้งทำให้เกิดแนวทางความคิด เสนอแนะที่จะสร้างผลกระทบได้จริง
- 2) ควรมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบกลไกการจัดการ ในระดับชุมชน ระดับปฏิบัติการ ผลักดันสู่การพัฒนาต่อยอดสู่แนวปฏิบัติเชิงนโยบาย การบรรจุแผนพัฒนา เพื่อให้เกิดให้เกิดความยั่งยืน ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการใช้พืชสมุนไพรในชุมชนมาใช้ในดูแลสุขภาพที่ได้มาตรฐานสากลของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย
- 2) ควรมีการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตและถ่ายทอดภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรในชุมชนมาใช้ในดูแลสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จังหวัดเชียงราย

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ โปดพาล และ สุพรรณิ บุญหนัก. (2563). สถิติเพื่อการวิจัยและการใช้โปรแกรม SPSS ในการวิจัย. เลย: สารานุกรมฉบับใหม่.
- จารุวรรณ บุญตร. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดเลย. วารสารวิจัยศรีล้านช้าง, 2(4), 23-33.
- ประพัทธ บัวเผื่อน, นภาลย์ บุญคำเมือง และ ชญานันท์ ศิริกิจเสถียร. (2565). การศึกษาภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นเขาโกรก ปลาทั้ง จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารพิบูล, 20(1), 349-363.
- วัลภา เล็กวัฒนานนท์. (2554). การพัฒนารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อส่งเสริม การพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงและยั่งยืนสำหรับครูภูมิปัญญาไทย. การค้นคว้าอิสระ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

วิเชียร สมงาม. (2558). การศึกษาภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทยตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวงจังหวัดปทุมธานี. การค้นคว้าอิสระ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สรายุทธ คาน และ สมกุล ถาวรกิจ. (2560). รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนกรณีศึกษา: ชุดโครงการวิจัยและพัฒนา การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ. วารสารสารสนเทศ, 16(2), 169-181.

สุนทร จินธรรม, ปณณัฏฐ ฤกษ์ภักดี และ จิรภัทร์ อัฐจิตลปิเวท. (2558). การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย, 10(3), 1-8.

สุภราชต์ อินทรเทพ, สุวริย์ ศรีปฐะ และ ผมหอม เชิดโกทา. (2560). สภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน จังหวัดสระแก้ว. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 12(2), 275-285.

สำเนา หมิ่นแจ่ม. (2564). การอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลงเหนือผ่านการบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 11(1), 35-50.

เสถียร จันทะ. (2558). ข้าวพื้นบ้านบนแผ่นดินอีสาน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรพันธุกรรมของชุมชนชาวนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพจำกัด.

เสถียร จันทะ และ สุรินทร์ ทองคำ. (2563). ภูมิปัญญาท้องถิ่นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ในจังหวัดเชียงราย. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 15(1), 67-78.

อดุลย์ จันดา, สุมลนิตย์ เกิดหนูวงศ์ และ ชไมพร ดิสถาพร. (2559). การสำรวจความต้องการเพื่อหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 10(2), 155-173.

เอกศักดิ์ เฮงสุโข และ วิสิทธิ์ มะณี. (2561). รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร. วารสาร "ศึกษาศาสตร์ มจร" คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 6(1), 278-293.

เอี่ยมพร จันทรสองดวง, กัญญาพัชร ทะนะเวช, สุวรรณ ลำไย, วิภาพร หลวงเทพ, มาลิตา คำมณี และ นภกร ไชยธรรม. (2563). ความหลากหลายระดับชนิดของพืชสมุนไพรในอำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี, 1(2), 1-16.

Abas, A., Aziz, A., & Awang, A. (2022). A Systematic Review on the Local Wisdom of Indigenous People in Nature Conservation. *Sustainability*, 14(6), 3415.

Krejcie, R., & Morgan, D. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.

Menguc, B., Auh, S., & Ozanne, L. (2010). The Interactive Effect of Internal and External Factors on a Proactive Environmental Strategy and its Influence on a Firm's Performance. *Journal of Business Ethics*, 94, 279-298.

World Health Organization. (2007). *Progress in the rational use of medicines: report by the Secretariat [World Health Assembly sixtieth session, provisional agenda item 12.17]*. Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/22457/A60_24-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

Data Availability Statement: The raw data supporting the conclusions of this article will be made available by the authors, without undue reservation.

Conflicts of Interest: The authors declare that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Publisher's Note: All claims expressed in this article are solely those of the authors and do not necessarily represent those of their affiliated organizations, or those of the publisher, the editors and the reviewers. Any product that may be evaluated in this article, or claim that may be made by its manufacturer, is not guaranteed or endorsed by the publisher.

Copyright: © 2022 by the authors. This is a fully open-access article distributed under the terms of the Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).